
ZÁHADNÝ PAN BIGSTAIN A „CENOPAUZA“ CENY MILOSLAVA ŠVANDRLÍKA

VLADIMÍR NOVOTNÝ

THE MYSTERIOUS MR BIGSTAIN AND PRICE PAUSE THE MILOSLAV ŠVANDRLÍK PRIZE

In 2012, under the auspices of the Writers' Association, the Prize for Humorous Literature was established, named after the popular representative of this genre, Miloslav Švandrlík (1932–2009). Initially, it was awarded annually, but its rules and especially the composition of the individual juries have changed. Eventually, there was even a „price pause“, with the year relating to books published in 2021 being initially omitted and then merged with the following year. The consequences of this „price pause“ are summarised in a framework with reference to the books by the pseudonymous Sigi Bigstain, who created a humorous trilogy about the fate of the contemporary Švejk, representing the grandson of the good soldier, from the pen of Jaroslav Hašek.

Keywords: Miloslav Švandrlík Prize; Writers' Association; humoristic literature; Jaroslav Hašek; Medius; Sigi Bigstain; Magnesia Litera

Humoristická literatura se netěší příliš velké přízni literární vědy ani kritiky, takže předpokládat, že kniha vyznačující se náležitými žánrovými parametry někdy dosáhne na Státní cenu za literaturu nebo například na Cenu Jaroslava Seiferta, je počínání opravdu ošidné a v rozpravě o literárních dílech téměř nepatřičné. Tak či onak, jelikož „základní intencí humoristického románu je zábavnost, (která) nezřídka vyúsťuje ve filozofické zamyšlení nad nedokonalostí, avšak i osvěžující a nevypočitatelnou mnohotvárností světa“ (Mocná, Peterka et al. 2004, 261), o čtenářské oblibě tohoto druhu vyprávění nemáme zapotřebí pochybovat ani v přítomné scénérii českého pí-

semnictví. Nemluvě o tom, že již léty 1598 a 1599 počínaje se pojetí pojmu „humor“ jako označení určitého temperamentu rozšířilo o výklad tohoto slova coby vrtochu nebo případně rozmaru (Mocná, Peterka et al. 2004, 261).

Nicméně právě neutuchající zmíněná obliba tohoto typu beletrie z pohledu širší čtenářské obce nepochybně vedla k tomu, že v roce 2012 byla z iniciativy Obce spisovatelů ustavena Cena Miloslava Švandrlíka (dále též CMŠ), pojmenovaná po jednom z nejúspěšnějších a nejčtenějších humoristických prozaiků poválečných desetiletí. Žil v letech 1932–2009, takže cena byla kodifikována až po jeho úmrtí, od počátku však představovala s mírnou nadsázkou řečeno nemálo chaotickou záležitost. Obměňovali se porotci, což jistě není nic pohoršujícího, proměňovaly a nedodržovaly se však i regule spojené s daným oceněním. Počet humoristických laureátů se měnil, takže nebylo jasné, zda vedení Obce spisovatelů vše kolem CMŠ nevnímá jako rozmar svého druhu. Kdyby žil sám Švandrlík, asi by některé okolnosti spjaté s danou cenou (anonymně?) uplatnil v nějaké nové humoristické próze a s tou by mohl vstoupit do soutěže o Cenu Miloslava Švandrlíka. Ostatně spisovatel byl v některých ročnících při jejím udělování „přítomen“ v podobě vlastní busty na radnici v městské části Praha 11, ve čtvrti Chodov, kde dlouhá léta žil.

Vraťme se však k ustavení zmíněné ceny a jejímu místu ve světě novější české literární kultury. Udělena byla v tuzemském kulturním světě prvně roku 2013. Šlo o literární ocenění „nejlepší humoristické knihy sepsané českým autorem v předcházejícím kalendářním roce“ a pochopitelně se vztahovalo i na autorky literátky, nejenom na „autory“. Od samého počátku ji vyhlašovala rada zmíněné městské části Praha 11 ve spolupráci s Obcí spisovatelů. Z hlediska těchto prvopočátků měla laureáta CMŠ po úvaze navrhnout pětičlenná komise nebo porota, v níž měli zasedat dva členové rady městské části (dalo by se říci laičtí porotci), dále dva zástupci Obce spisovatelů a jako pátý člen jeden „nezávislý odborník“. To byl zřejmě oříšek: přes toto ustavení se počet porotců v různých letech dosti proměňoval a původní

rozvržení nebylo respektováno čili dodržováno. Někdy bylo porotců nikoli pět, nýbrž dokonce šest, jindy naopak pouze čtyři a v nedávných ročnících už jenom tři, přičemž jim pokaždé předsedal – coby člen Rady Obce spisovatelů – prozaik a publicista Lubor Falteisek.

Kdybychom se měli v roce 2022 spolehnout na seriózní informační zdroje, mohli bychom dojít k závěru, že buď už Cena Miloslava Švandrlíka neexistuje, anebo přetrvává v jakési kulturní a literární ilegalitě. Česká literární bibliografie existující pod egidou Ústavu pro českou literaturu AV ČR navíc registruje výsledky dané Ceny kupodivu pouze do roku 2016 (s vyhlášením v roce 2017), posléze již nikoli, jako kdyby CMŠ zanikla.¹⁾ Ačkoli v jiných pramenech problesknou jména některých porotců, akademická bibliografie uvádí složení poroty jediné v prvním, zahajujícím ročníku; připomeňme, že v ní tenkrát zasedali namátkou Radko Pytlík a Vlastislav Toman, tudíž (alespoň zpočátku) žádný odborný pracovník Akademie věd ani vysokoškolský pedagog bohemista. Jenže složení poroty uvedené Ceny je v následujících letech nepochopitelně obestřeno tajemstvím; například CMŠ za rok 2017 udělilo hned šestero porotců za předsednictví lyrického básníka a pedagoga Ondřeje Hníka. Dá-li se z dostupných údajů činit závěr, proklamované zastoupení členů rady městské části Praha 11 v porotě nabývalo stále víc toliko formálního charakteru a posléze se od něho úplně ustoupilo.

Další kontradikce spojené s Cenou Miloslava Švandrlíka se dlouhodobě týkaly i značně neujasněného odstupňování jednotlivých ocenění: kromě první ceny a určení každoročního laureátství (napoprvé se jím stal Evžen Boček za humoristický román *Poslední aristokratka*, který zahájil autorovo pásmo podobně koncipovaných prozaických humoresek) se ponejvíce vyhlášovala rovněž druhá a třetí cena, někdy došlo na dvě třetí ceny a k tomu se dostávalo taktéž na nestejný, zpravidla větší počet čestných uznání. Předloni se k tomu připojila

1 Viz Databáze literárních cen. Česká literární bibliografie [online databáze]. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., (přístup 27. 12. 2023). Dostupné z: <http://ceny.ucl.cas.cz/>.

dokonce i Zvláštní cena a obdržela ji Halina Pawlovská, která se přitom v daném ročníku soutěže na předních místech vůbec neumístila. Kromě toho byl slavnostní „švandrlíkovský“ akt v několika případech doprovázen – pod kuratelou víceletého, převážně mimoliterárního předsedy daného spolku, filmaře Tomáše Magnuska – udělováním metálů Obce spisovatelů, zjevně namátkově od stolu vybraným zasloužilým slovesným tvůrcům za „přínos české literatury“. S tím ovšem rozliční porotci CMŠ neměli v žádném ročníku nic společného. Mimochodem ještě připomeňme, že k prvním laureátům Ceny patřili ze známějších tvůrců například Ivan Kraus nebo Zdeněk Svěrák, ale i na klasických humoristických textech cizopasící Miroslav Macek.

Humoristické tituly vydané v kalendářním roce 2020 posuzovala pouze tříčlenná porota a v uvedené celostátní soutěži o nejlepší humoristickou knihu tehdy získala třetí cenu prozaická prvotina Sigiho Bigstaina *Švejk afghánským veteránem*. Autor se pro ni coby vozíčkář po vzoru slavného Josefa Švejka do pražské Chodovské tvrze, kde se Švandrlíkova cena vyhlášovala, vypravil na invalidním vozíku. Titulní hrdina o sobě v knize mluví jako o Josefu Švejkovi III. čili „toho jména třetím“ a vystupuje v ní jako vnuk Josefa Švejka, protagonisty věhlasného románu Jaroslava Haška. To je ovšem poněkud zpochybněno již v redakčním textu na záložce, kde se mluví o někdejším dobrém vojákovi pouze jako „údajném předkovi“ nynějšího afghánského veterána. Další příběhy ze života Švejka coby našeho současníka vtělil Bigstain do pokračování svého humoristického debutu, který vyšel v roce 2021 pod názvem *Švejkova manželská anabáze*. Posléze vznikl ještě díl třetí a závěrečný (*Švejk se stává milionářem*), mezitím však autor humoristickou historii hrdinova manželství či novomanželství (s Ukrajinkou či spíše s Rusínkou Eržíkou) opět přihlásil do soutěže o Cenu Miloslava Švandrlíka. Jenže Obec spisovatelů v té době její další ročník nevyhlásila.

Dovolme si v této souvislosti menší odbočku. Inkriminované Bigstainovo několikaleté pokračování osudů dobrého vojáka Švejka v podobě pásma novodobých příběhů jeho fiktivního vnuka, dobrého

taxikáře Uberšvejka, má v české literatuře i méně známé předchůdce. V roce 1948 vyšla za redakce zkušeného romanopisce Václava Kaplického v prestižním nakladatelství Karel Synek první část připravovaného několikasvazkového cyklu s názvem *Loyální občan Josef Švejek v Protektorátě Čechy a Morava*. Jistěže i s obálkou Josefa Lady. Text úvodní části (s pojmenováním *Švejkův válečný podnik*) zpočátku vycházel v novinách na pokračování a pojednával o aktivním hrdinově protektorátním plánu, spočívajícím ve výcviku vojenských psů pod důstojnou egidou Kynologického ústavu. V dalších svazcích měl být klasicky upovídán Švejek (představující karikaturu dobromyslného kolaboranta) nejprve totálně nasazen, načas se ocitl v nacistickém koncentráku, na sklonku světové války si otevřel obchod s rakvemi a nakonec zahynul během pražského povstání v květnu 1945. Proč však má tato humoristická próza natolik nešťastný konec, proč je v ní Švejkovi konec? Prý výlučně z jednoho jediného a dobrého důvodu, vysvětluje se na záložce knihy, poněvadž „v nové republice pro Švejka již místa nebude“.

Kdo je však autorem poválečného, de facto postprotektorátního loyálního občana Josefa Švejka? Jakýsi tajemný Medius. Víme o jeho smluvním nebo smyšleném autorství pouze tolik, co v jakémsi prologu ke knize stručně sděluje čtenářům on sám. Konstatuje totiž, že „jest známo ze zkušenosti i ze soudní praxe, že nezřídka se k nové knize hlásí autorů několik, případně celá autorská valná hromada. Naproti tomu jest kniha *Osudy loyálního občana Josefa Švejka v Protektorátě Čechy a Morava* úplným sirotkem, nemá svého duševního otce, ježto vznikla na spiritistických sedáncích v letech 1941–1945 jako pouhý mediální záznam, který pro některé formální závady mohl býti otištěn až po revoluci“. Ve zmíněné knize je uveřejněné sdělení Mediem podepsáno v Praze – U kalicha na den svatého Adolfa 1946. Jenže další svazky již nebyly nikdy vydány a není doloženo, zda vůbec byly napsány. Ani novější akademické *Dějiny české literatury 1945–1989* se o této humoristické publikaci nezmiňují. Nicméně můžeme přijít s odvážnou hypotézou, že knihy páně Bigstaina se nezro-

dily na novodobých spiritistických sedáncích a že prozaik s největší pravděpodobností není vnukem tajemného Media, jelikož se v zasvěcených kruzích šíří, že jde nespíše o Jaroslava Čejku.

Po více než sedmdesáti letech, která uplynula od vydání Mediova úvodního svazku, tudíž došlo při doposud každoročním vyhlášení Ceny Miloslava Švandrlíka na nečekanou, byť pouze roční „cenopauzu“, oficiálně zdůvodněnou tvrzením, že další ročník CMSŠ „neumožnila vyhlásit covidová opatření“. Lze však mít za to, že veškerá tehdejší „covidová opatření“ způsobená tragickou pandemií byla v tom takřikajíc úplně nevinně. Rada Obce spisovatelů se zřejmě především nemohla smířit se složením poroty, která si přitom předtím i v minimálním počtu dokázala s podmínkami soutěže uspokojivě poradit: přečíst ve stanoveném termínu dva roky po sobě několik desítek soutěžících titulů a posoudit je vskutku nebyl žádný snadný úkol.

Doplatil na to do určité míry naprosto nechtěně nakonec právě Sigi Bigstain, jehož druhý svazek pozdější „uberšvejkovské“ trilogie musel na stanovisko poroty čekat o rok více a v konkurenci dvojnásob početného počtu soutěžících titulů. Proč ale uberšvejkovské? Poněvadž autorův Josef Švejk se z polistopadového vozičkáře po nějaké době stal taxikářem zaměstnaným u firmy autodopravců Uber. V prostředním svazku tohoto novodobého švejkovského humoristického triptychu se ovšem nesrovnatelně méně vypráví o zážitcích taxikářských a o to víc se čtenářsky podílíme na Švejkových výpravách do sousedních cizích krajů a končin, poněkud nečekaně uskutečňovaných po boku zprvu ošetřovatelky, záhy již jeho pozdní choti Eržiky, rozené Dračové. Posléze recenzentem charakterizované jako odvážné ženy, které se podařilo „domestikovat dobrého vojáka Švejka a která si vždy ví rady, třeba i s ozbrojenými lupiči na cestě“ a která se stává v Bigstainově knize dokonce i „nejpříkladnější postavou“ (Blahynka 2022, 2).

Ani humoristická, ani detektivní tuzemská knižní produkce (včetně jiných žánrů na rozmezí „krásné“ a „nekrásné“ literatury) nemívá v hájemství literární kritiky na růžích ustláno, tudíž není divu, že se

o humoristických příbězích z pera Sigiho Bigstaina v médiích téměř nereferovalo: nevěnoval se jim pražský *Tvar* ani brněnský *Host*, nicméně ani jiné reprezentativní literární časopisy či literární sborníky. Svým způsobem je až paradoxní, že o autorových knihách zřejmě informovalo pouze tzv. levicové periodikum *Naše pravda* ve své týdenní příloze *Literatura – umění – kultura*. Informovalo, leč v pravém slova smyslu nikterak detailně nepojednalo: slovenský prozaik Jozef Špaček, publikující zejména v bratislavském *Literárním týždenníku* a píšící i do *Naší pravdy*, se spokojil se zevrubným převyprávěním druhé Bigstainovy prózy s mnoha citovanými úryvky, což je v případě humoristické literatury evidentně parahumoristické počínání o sobě. Recenzent bohužel opakovaně přejmenovává (nebo opravuje?) prozaika na Bigsteina a lze konstatovat, že přetvořit příjmení autora je v literární kritice jev sice unikátní, leč naprosto neprofesionální, svědčící o myšlenkové letargii v redakci novin. Slovenský kritik poté přiznává, že jde do značné míry o „záhadnou postavu súčasnej českej prózy“ (Špaček 2022, 2).

Zmíněná záhadnost vrtá hlavou i veteránu české normalizační ideologické kritiky Milanu Blahynkovi: ten vehementně tvrdí, že jde o „nepochybně pseudonym“ a že by se některému investigativci mohlo podařit „objevit, kdo se tají pod zpola indiánským jménem“. Zároveň neindiánsky přeonačí název nakladatelství, které osudy Švejkova vnuka vydalo, vzápětí však konstatuje, že si autor „neobvykle zdařile osvojil Haškův způsob nazírání na svět i jeho slovesný styl“. A nejen to: prý „v nové Bigsteinově švejkiádě si čtenář užije dosyta švejkovské dikce a výřečnosti“. Poté však také Blahynka převypráví humoristické historky z „Manželské anabáze“, odbočí a s nadšením vyzdvihuje pasáž obsahující výpad zcestovalého Josefa Švejka proti pánům například se jménem „Altmann, Fanoušek, Duchna, Pabílek a mnohý další“ čili proti některým někdejším spolubojovníkům páně Blahynky na poli historie a kritiky literární. Letitý inkvizitor neváhá navíc uronit i jedovatou slzu nad „bídou dnešní spisby“ (Blahynka 2022, 2). Připusťme, že může mít pravdu: v letech 1968–1989

opravdu vznikalo nemálo znamenitých českých knih, jenže nevycházely, někdo je škrtl, rdousil a popravoval. Za časů Blahynkova oktrojování by ostatně ani Bigstainova sršatá švejkovská trilogie neměla sebemenší šanci na uveřejnění. Leda v jím neuhlídatelném a opovrhovaném samizdatu.

Pokud si ale amatérsky počínající Obec spisovatelů údajně nevěděla rady s „covidovými opatřeními“, v těžké době došlo ve světě tuzemské humoristické literatury a jejího oceňování ke svého druhu schizmatu. Kategorie populární Magnesie Litory se totiž v roce 2022 rozšířily také o Literu za humoristickou knihu a zjara následujícího roku se již vyhlásil první nositel zmíněné Litory. Žádná covidová opatření tomu v létě 2022, kdy došlo k této změně, pochopitelně nemohla zabránit. V nejbližších letech budeme tudíž s největší pravděpodobností svědky specifického dvojdomého hodnocení, neboť Obec spisovatelů (předpokládejme) opět určí nového laureáta Ceny Miloslava Švandrlíka a v rámci Magnesie Litory bude několik měsíců předtím nebo potom udělena též další humoristická Litera. Shodou okolností došlo k tomu, že v obou porotách zasedal zmíněný Lubor Falteisek, ovšem porotci Litory se po uplynutí určité lhůty obvykle také obměňují. Zda buď ve „Švandrlíkovi“, anebo v „Liteře“ (teoreticky by mohl dokonce v obou soutěžích) získá nějaké ocenění Sigi Bigstain se závěrečným svazkem své švejkovské trilogie, to je pochopitelně prozatím tajemství.

Uzavíráme toto pojednání na začátku roku 2024 a konstatujeme, že nedlouho předtím, koncem listopadu předcházejícího roku, byla po zmíněné cenopauze přece jen opět udělena Cena Miloslava Švandrlíka, tentokrát za nejlepší humoristické novinky vydané v letech 2021 a 2022 neboli zpětně za dvě roční období. Telegraficky konstatujeme, že laureátkou tohoto dvojročníku CMŠ se stala scenáristka Lucie Vaňková a její humoristická (nebo spíše satirická?) prvotina *Putování leklé ryby* (Argo 2022), kterou ovšem kritikové (možná výstižně) označili za rovněž „leklou“. Rovněž nemáme povědomost, o co se opírá prohlášení předsedy poroty Lubora Falteiska v rámci ne-

dávného soutěžního laudatia, podle něžž prý „v českém humoristickém rybníku plave hodně banálních ryb“. Jenže banální rybky tohoto ražení (k nimž příběhy Sigi Bigstaina nepatří) by dozajista neměly být ani případnými „prestižními oceněními“ v budoucnosti glorifikovány, což se v některých dřívějších ročnících CMŠ pohříchu zhusta stávalo. A nešlo o černý humor porotců.

doc. PhDr. Vladimír Novotný, Ph.D.
Vysoká škola kreativní komunikace v Praze
Chodouň 91, 267 51 Zdice
vlno@seznam.cz

Při vzniku článku byla využita Databáze literárních cen, zpracovávaná při výzkumné infrastruktuře Česká literární bibliografie – <https://clb.ucl.cas.cz/> (kód ORJ: 90243).

LITERATURA

Bigstain, Sigi. 2020. *Švejk afghánským veteránem. Před karanténou.* Praha: Novela bohémica.

Bigstain, Sigi. 2021. *Švejkova manželská anabáze aneb Do karantény!* Praha: Novela bohémica.

Blahynka, Milan. 2022. „Švejk chytrou Ukrajinkou ukočírovaný.“ *Naše pravda. Příl. Literatura – umění – kultura*, č. 24, s. 2.

ČTK. 2023. „Švandrlíkovu cenu získala Lucie Vaňková za román Putování leklé ryby.“ *Aktuálně.cz*. 28. 11. 2023, (přístup 27. 12. 2023). Dostupné z <https://magazin.aktualne.cz/kultura/literatura/svandrlikovu-cenu-ziskala-lucie-vankova-za-roman-putovani-le/r~1fb934ba8e0a11ee93abac1f6b220ee8/>.

Medius. 1948. *Loyální občan Josef Švejk v Protektorátě Čechy a Morava.* Praha: Karel Synek.

Mocná, Dagmar, Peterka Josef et al. 2004. *Encyklopedie literárních žánrů.* Praha – Litomyšl: Paseka.

Špaček, Jozef. 2022. „Osudy dobrého vozičkára Švejka pokračují.“ *Naše pravda. Příl. Literatura – umění – kultura*, č. 24, s. 2.